

УДК 342.721

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМІСТУ ТА ВИДІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Шевченко Н.Л., асистент
кафедри адміністративного і господарського права
юридичного факультету
Херсонський державний університет

Дослідження присвячено гарантіям прав і свобод людини, охарактеризовано їх теоретико-методологічні основи, розглянуто поняття та зміст адміністративно-правових гарантій, визначено їх місце та роль у системі гарантій прав і свобод людини в Україні, встановлено особливості діяльності органів публічного адміністрування щодо реалізації адміністративно-правових гарантій.

Ключові слова: гарантії прав і свобод людини, правові гарантії прав і свобод людини, адміністративно-правові гарантії прав і свобод людини, адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини, адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини, органи публічного адміністрування.

Данное исследование посвящено гарантиям прав и свобод человека, охарактеризованы их теоретико-методологические основы, рассмотрены понятие и содержание административно-правовых гарантий, определены их место и роль в системе гарантий прав и свобод человека в Украине, установлены особенности деятельности органов публичного администрирования относительно реализации административно-правовых гарантий.

Ключевые слова: гарантии прав и свобод человека, правовые гарантии прав и свобод человека, административно-правовые гарантии прав и свобод человека, административно-правовое обеспечение прав и свобод человека, административно-правовой механизм обеспечения прав и свобод человека, органы публичного администрирования.

Shevchenko N.L. THEORETICAL ASPECTS OF CONTENTS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL WARRANTIES AND PROMOTING HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

It is research of guarantees of human rights and freedoms, they are described theoretic-methodological bases, a concept and maintenance of administrative and legal guarantees of human rights and freedoms, their place and role in the system of guarantees of human rights and freedoms in Ukraine, the features of activity of organs of public administration are set in relation to realization of administrative and legal guarantees.

Key words: guarantees of human rights and freedoms, law guarantees of human rights and freedoms, administrative and legal guarantees of human rights and freedoms, administrative and legal ensuring of human rights and freedoms, mechanism of administrative and legal ensuring of human rights and freedoms agencies of public administration.

Постановка проблеми. Здобуття незалежності в Україні опосередкувало початок трансформаційних процесів: формування інститутів громадянського суспільства, розбудову соціальної та правової держави. Їх завершення неможливо без визнання та гарантування прав і свобод людини як основного напрямку діяльності органів публічного адміністрування.

Незважаючи на ряд позитивних зрушень, стан забезпечення прав і свобод людини в Україні неможливо визначити задовільним. Свідченням цьому є непоодинокі випадки звернень громадян України до Європейського суду з прав людини, позивачі на чисельні допущені порушення прав і свобод людини з боку нашої країни, а також винесення даним судом рішень про однотипність позовів та необхідність докорінної зміни окремих напрямків діяльності держави у сфері забезпечення прав і свобод людини. Одними з основних причин такого стану є недостатній рівень гарантування прав і свобод людини, відсутність чіткого механізму реалізації правових гарантій прав і свобод людини. Саме дівість останніх є показником зрілості суспільства, його досягнень, способом перевірки виконання держа-

вою обов'язків у забезпеченні прав і свобод людини. Усе вищевказане свідчить про необхідність дослідження наукової проблематики гарантування прав і свобод людини, зокрема правових гарантій прав і свобод як основного юридичного вираження всіх видів гарантій, а також адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини як основного вираження всіх видів гарантій у діяльності органів публічного адміністрування. У зв'язку з цим виникає потреба в дослідженні адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини, встановлення особливостей діяльності органів публічного адміністрування щодо створення відповідних умов для їх реалізації.

Ступінь розробленості проблеми. Проблематика гарантій прав і свобод людини в загальному розумінні розглядається вченими-юристами, серед яких: С.С. Алексєєв, Є.В. Білозьоров, Л.Д. Воєводин, К.Г. Волинка, М.М. Гуренко, С.Д. Гусарев, В.О. Демиденко, Т.М. Заворотченко, Р.А. Калюжний, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, В.Ф. Погорілко, О.В. Пушкіна, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, О.Ф. Фрицький, Ю.С. Шемшученко та інші. Їхні роботи характеризуються наявністю ве-

ликого розмаїття думок, доволі часто суперечливих. Вони стосуються поняття та змісту гарантій прав і свобод людини, їх співвідношення з поняттям та змістом категорій: механізм забезпечення прав і свобод людини та забезпечення прав і свобод людини. Можливо виокремити найбільш вагомий розробки з проблематики гарантій прав і свобод людини серед вчених-адміністративістів: В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, І.Л. Бородіна, І.О. Ієрусалімової, В.К. Колпакова, Є.В. Курінного, О.В. Негодченка, Е.О. Олефіренка, М.М. Тищенко, К.Б. Толкачова, О.Н. Ярмиша та інших. У дослідженнях вищезазначених учених містяться окремі міркування щодо поняття адміністративно-правових гарантій, їх систематизації та місця і ролі в адміністративному праві. Однак не існує цілісної фундаментальної теорії щодо адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини, немає фундаментальних наукових досліджень цієї проблеми, у яких би визначалося поняття, система і місце адміністративно-правових гарантій у системі гарантій прав і свобод людини в Україні, недостатньо дослідженим є питання діяльності органів публічного адміністрування щодо створення відповідних умов для реалізації адміністративно-правових гарантій.

Виходячи з вищевикладеного, мета статті полягає в дослідженні поняття та змісту адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини, систематизації підходів до їх розуміння, визначенні місця та ролі адміністративно-правових гарантій у системі гарантій прав і свобод людини в Україні, встановленні їх видів та особливостей діяльності органів публічного адміністрування щодо їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день важливим показником демократичності будь-якого суспільства і держави виступає не тільки проголошення прав і свобод людини, а й рівень їх гарантування. Дослідження означених напрямків державно-управлінської діяльності входить до предмета розгляду майже всіх правничих галузей. Означена проблематика першочергово здобула відповідний адекватний розгляд після прийняття та закріплення в 1996 році Конституцією незалежної України міжнародних стандартів прав людини [1] у галузі конституційного права. Але не менш важливе значення для забезпечення прав і свобод людини має і розуміння їх гарантій як основи адміністративної правотворчості й правозастосування, що потребує комплексного реформування практично всіх інститутів вітчизняного адміністративного права. Тривале панування в нашій державі адміністративно-командної системи управління негативним чином відбилося на її діяльності. Вона нерідко виконувала свої завдання засобами, які були неприйнятними та суперечили міжнародним пактам й національним нормам з питань прав людини. Під час становлення України як правової держави, побудови в ній громадянського суспільства, адміністративне право є однією з провідних галузей права. Як і в кожній демократичній країні, ця галузь не тільки регулює суспільні відносини у сфері здійснення державою своїх повноважень та завдань і функцій державного управління, а й виконує

специфічну системоутворюючу функцію у всій сфері публічних правовідносин. Саме тому серед різноманітних заходів реалізації та захисту прав людини провідне місце займає їхнє адміністративно-правове забезпечення, яке найяскравіше проявляється у відносинах з органами публічного адміністрування. Тобто основна увага щодо забезпечення прав і свобод людини приділяється саме означеним органам. У розвинутих країнах світу та Європейському співтоваристві, інтеграційний курс до якого – прагнення нашої держави, адміністративне право розглядається саме через призму забезпечення прав і свобод людини. Враховуючи незворотні процеси реформування, що відбуваються в нашій країні за період незалежності, унеможливується застарілий, помилковий підхід до розуміння суспільного призначення адміністративного права – на задоволення потреб держави, державного управління (а фактично – державного апарату та його чиновників). Сучасний погляд можна охарактеризувати як інтегруючий до загальноєвропейського. Тому слід врахувати і погодитись із думками вчених, які аргументовано вважають, що адміністративне право, на відміну від інших галузей права, регулює порядок застосування в діяльності органів публічного адміністрування всіх норм права, в яких визначаються права і свободи людини. У свою чергу, діяльність цих органів може здійснюватись у різних сферах. Для практичного забезпечення прав і свобод людини необхідною передумовою є створення та функціонування їх гарантій. У фаховій літературі співіснують неоднозначні тлумачення самого поняття гарантія. Дуже часто поняття гарантія ототожнюється зі словом забезпечення, що викликає наукову дискусію, бо слова «гарантія» і «забезпечення» є синонімами. Поняття гарантія походить із французької мови і має значення «запорука; умова, яка забезпечує що-небудь» [2, с. 231].

Сучасне розуміння гарантій прав і свобод людини формувалось протягом тривалого історичного періоду в процесі соціальної діяльності людей. Обсяг прав, якими володів індивід на різних історичних етапах, наповнювався різним змістом залежно від умов функціонування суспільства. На сучасному етапі розвитку гарантії прав і свобод людини складають самостійне соціально-правове явище, оскільки вони мають: індивідуальні витoki; персональні форми відтворення; власні принципи і закони становлення, існування та розвитку; умови співвідношення своїх складових: держави, права, суспільства і людини [3, с. 23]. На думку Л.Д. Воеводіна, гарантії слугують тим надійним сполучником, який забезпечує необхідний у сфері правового статусу особистості перехід від загального до часткового, від продекларованої в законі можливості до здійснення. Звідси й впливає нагальна потреба вивчення всієї сукупності чинників, які забезпечують необхідне переведення прав людини із сфери належного до сфери суцього [4, с. 252]. Є.В. Білозьоров зазначає, що гарантії прав і свобод людини як загальне поняття являють собою основні умови, засоби та способи, за допомогою яких кожна особа

має можливість реалізувати свої можливості [5, с. 13]. Тому, на наш погляд, гарантії прав і свобод людини можливо визначити як умови, засоби і способи суспільства та держави і похідних від неї інститутів влади, які в практичній сфері забезпечують права і свободи людини.

К.Г. Волинка під гарантіями прав і свобод людини розуміє сукупність конкретних нормативно-правових засобів загальнообов'язкового характеру, завдяки яким можливе найбільш повне і всебічне забезпечення ефективного здійснення, охорони і захисту прав і свобод людини. Вона вважає, що вони призначені для надання кожній особі рівних юридичних можливостей для набуття, реалізації, охорони і захисту прав і свобод [6, с. 10]. Виходячи з цього, необхідно вести мову про юридичні (правові) гарантії прав і свобод людини, які забезпечують найбільш повне і всебічне забезпечення прав і свобод людини, є об'єктивно обумовленими, маючи до прав і свобод людини належну творчу активну роль і знаходяться у взаємозв'язку із загальними, тобто економічними, політичними, соціальними гарантіями, і тому досягають найбільшої ефективності лише в тісній взаємодії між собою. З цього приводу Т.М. Заворотченко зазначає, що юридичні гарантії прав і свобод людини мають певну своєрідність, яка полягає в тому, що їх дія, на відміну від економічних, політичних, соціальних гарантій, однаковою мірою стосується всіх без винятку прав і свобод, оскільки виникнення, реалізація та втрата конкретних прав і свобод особи проходить у рамках, чітко визначених відповідними правовими нормами. Юридичні (правові) гарантії прав і свобод людини науковець визначає як передбачені Конституцією і законами організаційно-правові гарантії, які становлять юридичну форму діяльності держави і всіх її органів, посадових осіб, громадських організацій щодо створення сприятливих умов для реального користування громадян своїми правами, а також нормативно-правові гарантії, що становлять систему норм стосовно реалізації прав і свобод людини й громадянина та юридичних механізмів їх практичного забезпечення, охорони та захисту [7, с. 10]. Є.В. Білозьоров зазначає, що правові гарантії прав і свобод людини, по-перше, є певними умовами, за яких можлива найповніша й усебічна реалізація прав і свобод людини; по-друге, – методи, способи, які ефективно забезпечують охорону і захист прав та свобод людини в разі їх незаконного порушення [5, с. 7].

Щодо галузевих визначень правових гарантій прав і свобод людини, то Т.М. Заворотченко розглядає конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні як передбачену Конституцією і законами України систему правових норм, організаційних засобів і способів, умов і вимог, за допомогою яких здійснюється охорона і захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина [7, с. 7]. Особливим галузевим видом юридичних (правових) гарантій прав і свобод людини є і адміністративно-правові гарантії прав і свобод людини, які мають установчий характер для діяльності органів публічного адміністрування, за змістом та об'єктом охоплюють суспільні відносини в різних сфе-

рах життєдіяльності та виникають у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів публічного адміністрування.

У працях вітчизняних вчених існують різні підходи до визначення та виділення в окрему категорію адміністративно-правових гарантій прав та свобод людини. Так, В.Б. Авер'янов визначав адміністративно-правові гарантії прав та свобод громадян як комплекс адміністративно-правових засобів, що забезпечують повноту, стійкість та стабільність прав та свобод громадян у сфері державного управління [8, с. 6]. І.О. Ієрусалімова, яка розглядала адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини, гарантії реалізації прав і свобод, визначає як встановлені законом засоби, що охороняють і захищають права громадян, припиняють та усувають порушення, надають можливості щодо їх поновлення [9, с. 92]. Е.О. Олефіренко надає визначення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини, які є самостійною сукупністю елементів, закріплених у нормах адміністративного права, що є такими елементами адміністративної правоздатності, як визначена державою здатність мати права, передбачені адміністративно-правовими нормами, та адміністративної дієздатності, як можливості громадян реалізовувати своїми діями конституційні права і обов'язки, конкретизовані в нормах адміністративного права [10, с. 13]. О.В. Негодченко вважає однією з адміністративно-правових гарантій прав і свобод організаційно-правовий механізм забезпечення прав та свобод людини як систему способів і факторів, що забезпечують необхідні умови реалізації та захисту всіх основних прав і свобод людини. Але організаційно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини не є єдиним цілим і складається з багатьох елементів, які тісно взаємопов'язані між собою [11, с. 54]. О.І. Наливайко адміністративно-правові гарантії прав і свобод людини розуміє як напрям діяльності органів держави і місцевого самоврядування, громадських об'єднань і громадян із забезпечення прав і свобод людини для правомірної та неухильної їх реалізації і захисту [12, с. 21].

У фаховій літературі висвітлюються й інші міркування з визначення даної категорії. На нашу думку, запропонований багатьма вченими поділ конституційно-правових гарантій прав і свобод людини поділяється на дві основні групи: нормативно-правові й організаційно-правові, при вивченні адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини виокремлюється широкий та вузький підхід до їх визначення. Вузький підхід до визначення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини полягає в розгляді їх як виду нормативно-правових гарантій прав і свобод людини, які закріплені в нормативних актах адміністративного права. Тобто це – сукупність адміністративно-правових норм, за допомогою яких забезпечується права і свободи людини. Основне завдання внутрішньодержавного права на сучасному етапі полягає у створенні і закріпленні правового режиму, який сприяв би найбільш успішному розвитку людини, забезпеченню повної і безперешкодної реалізації її прав та свобод.

Правові норми повинні викликати, стимулювати мотиви, які забезпечують правомірний характер дій всіх учасників суспільних відносин, а також їх відповідність реалізації суспільних та особистих інтересів. Широкий підхід до визначення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини полягає у розгляді організаційно-правового аспекту адміністративно-правових гарантій, що виступають як комплекс засобів реалізації діяльності органів публічного у сфері правотворчості і правозастосування, спрямованої на створення сприятливих умов для реального користування людиною своїми правами і свободами. Для цього підходу є характерним, що поняттям «гарантії» охоплюється вся сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, спрямованих на справжню реалізацію прав і свобод людини, на усунення можливих причин та ускладнень їх неповного чи неналежного здійснення та захист прав від порушень. Тобто для адміністративно-правових гарантій у їх змісті необхідно розглядати умови та засоби, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод людини в діяльності органів публічного адміністрування.

О.В. Негодченко з цього приводу зазначає, що одні гарантії спрямовані на створення сприятливих обставин для користування основними правами і свободами та виконання обов'язків, інші ж надають органам державної влади, місцевого самоврядування, громадським об'єднанням, самим громадянам ефективні важелі в боротьбі за належне здійснення основних прав і свобод [11, с. 83]. Проте, незважаючи на різні підходи до визначення змісту поняття адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини, їх система в Україні – це сукупність передбачених нормативно-правовими актами адміністративного права економічних, політичних, соціальних, моральних, культурних, організаційних, правових умов і передумов, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів публічного адміністрування. Зміст адміністративно-правових гарантій полягає в практичному здійсненні державними органами, в особливості органами виконавчої влади, відповідно до законів та підзаконних актів, юридичних обов'язків по реалізації прав і свобод громадян, створенні умов для їх реалізації і, в разі порушення прав і свобод громадян, – застосуванні санкцій [13, с. 23]. Дослідження адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини неможливе без їх комплексного вивчення та об'єднання в певну систему на підставі виділення конкретних критеріїв їх класифікації. У теорії адміністративного права існує багато підходів до класифікації гарантій прав та свобод громадян, що пояснюється їх різноманітністю. За критерієм класифікації гарантій прав і свобод людини, погоджуючись з думкою А.С. Мордовця, можливо поділити й адміністративно-правові гарантії прав і свобод людини на загальні, спеціальні та індивідуальні [14, с. 281]. За своїм предметним змістом адміністративно-правові гарантії, на наш погляд, можливо поділити на ті, що врегульовують матеріально-правові та процесуальні відносини у сфері гарантування прав та свобод людини.

За функціональним аспектом поділу ми погоджуємось з поглядами В.В. Іванова, який розмежовує гарантії, подібно до складових елементів у забезпеченні прав і свобод людини, на гарантії реалізації і гарантії охорони (захисту) прав і свобод людини [15, с. 74–76], при цьому залишається дискусійним місце гарантій відновлення, виходячи з різного тлумачення поняття охорони та захисту прав і свобод людини, що є предметом подальших досліджень. При цьому можливі й інші критерії поділу на види адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини, проте ще не розроблена така класифікація, яка б дозволила систематизувати їх та при цьому врахувала всі можливі критерії поділу.

Отже, наведені вище категорії видів адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини вважаємо основними, проте не вичерпними. У юридичній літературі існують різні підходи як до трактування, так і до їх класифікації адміністративно-правових гарантій прав та свобод людини. Однак, проаналізувавши погляди фахівців, можна зробити наступні висновки. З багатьох поглядів на гарантії прав і свобод людини, останні доречно визначити як умови, засоби і способи суспільства та держави і похідних від неї інститутів влади, які в практичній сфері забезпечують права і свободи людини. При цьому юридичні (правові) гарантії прав і свобод людини необхідно визначити як передбачені Конституцією і законами організаційно-правові гарантії, які становлять юридичну форму діяльності держави і всіх її органів, посадових осіб, громадських організацій щодо створення сприятливих умов для реального користування громадян своїми правами, а також нормативно-правові гарантії, що становлять систему норм стосовно реалізації прав і свобод людини та юридичних механізмів їх практичного забезпечення.

Висновки. Отже, адміністративно-правові гарантії прав і свобод людини – комплекс засобів та умов, що передбачені в нормах матеріального та процесуального адміністративного права, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини органами публічного адміністрування. Вважаємо за доцільне більш чітко розмежування категорій «адміністративно-правові гарантії прав і свобод людини», «адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини», виходячи з того, що основу як будь-якого правового механізму, так і адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини складають правові принципи, норми, тобто юридичні (правові) гарантії, а також умови та вимоги до діяльності відповідних державних органів, їх посадових осіб, які у співпраці забезпечують права і свободи людини. Для адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини вони передбачені в нормах матеріального та процесуального адміністративного права. Це відповідає вузькому підходу до їх визначення. Важливо зазначити, що організаційно-правовий аспект адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини передбачає їх розгляд як комплексу адміністративно-правових засобів, що за-

безпечують повноту, стійкість та стабільність прав та свобод людини у сфері державного управління. У діяльності органів публічного адміністрування організаційно-правові гарантії є специфічним видом адміністративно-правових гарантій, проте вони виникають тільки при їх діяльності, тобто при забезпеченні прав і свобод людини, тому вони частково відносяться до адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини. Це обґрунтовується тим, що адміністративно-правові гарантії прав і свобод людини існують незалежно від волі та діяльності або бездіяльності органів публічного адміністрування, а як їх впроваджувати в діяльність органів публічного адміністрування – мета механізму забезпечення прав і свобод людини, який можливий лише при діяльності останніх. Тобто якщо немає діючого механізму забезпечення прав і свобод людини, немає і самого забезпечення прав і свобод людини як кінцевого результату діяльності, проте адміністративно-правові гарантії прав і свобод людини існують завжди в рамках певної правової системи. Важливим для розкриття змісту адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини є і розуміння того, що на національному рівні забезпечення прав і свобод людини може здійснюватися лише органами публічного адміністрування або інститутами громадянського суспільства, що мають відповідні делеговані від держави повноваження, тому за своєю сутністю буде адміністративно-правовим. На наш погляд, при забезпеченні прав і свобод людини головне – це кінцевий результат, який може забезпечитись тільки при розгляді адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини як основи діяльності всіх органів публічного адміністрування. При цьому шлях досягнення таких результатів є дискусійним: проведення систематизації законодавства в галузі прав людини, розробка державної комплексної наукової Концепції розвитку українського законодавства, затвердження Програми забезпечення гарантій прав і свобод людини, вплив на правосвідомість державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, імперативні додаткові законодавчі акти, підкріплення їх відомчими нормативно-правовими тощо. Україна поступово приєднується до вимог міжнародних документів щодо прав людини, хоча вітчизняне законодавство ще не приведенне у відповідність до цих вимог. На наш погляд, є ключовим не тільки реформування чинного законодавства, а й постійне оновлення всієї нормативно-правової бази до міжнародних стандартів прав і свобод людини. Оскільки чинні підзаконні нормативно-правові акти, які часом є досить застарілими, продовжуючи радянський принципи, врегульовують адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та не закріплюють всього обсягу адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини в діяльності органів публічного адміністрування. У свою чергу, саме через них, а не через закони України, органи публічного адміністрування реалізують свою компетенцію, і оскільки останні виступають основою правовідносин між державою та

людиною, доволі часто це призводить до порушення прав і свобод людини. Вищезазначені результати дослідження адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини, проведеного при розгляді проблематики адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини, не є вичерпними, а повинні сприяти подальшій комплексній науковій розробці гарантій прав і свобод людини в діяльності органів публічного адміністрування, і, в першу чергу, – адміністративно-правових.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь, 2003.
3. Гуренко М.М. Розвиток філософсько-правової думки про гарантії прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / М.М. Гуренко. – К., 2004. – 36 с.
4. Воеводин Л.Д. Юридический статус личности в России / Л.Д. Воеводин. – М.: Издательство МГУ, Издательская группа ИНФРА М-НОРМА, 1997. – 305 с.
5. Білозоров Є.В. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень» / Є.В. Білозоров ; Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2008. – 16 с.
6. Волинка К.Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень» / К.Г. Волинка ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2000. – 16 с.
7. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Т.М. Заворотченко ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2002. – 19 с.
8. Права громадян у сфері виконавчої влади: «адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту: [монографія] / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – Д.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького НАУ України; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. – 588 с.
9. Олефіренко Е.О. Адміністративно-правові гарантії реалізації прав і свобод громадян : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Е.О. Олефіренко ; Національна академія державної податкової служби України. – Ірпінь, 2006. – 20 с.
10. Іерусалімова І.О. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина : [навч. посіб.] / [І.О. Іерусалімова, П.М. Павлик, Ж.В. Удовенко]. – К.: Знання, 2007. – 223 с.
11. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: [монографія] / О.В. Негодченко. – Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. – 448 с.
12. Наливайко О.І. Правовий захист людини як предмет дослідження загальної теорії права / О.І. Наливайко // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – 2001. – Вип. 12. – С. 18–24.
13. Бородин І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І.Л. Бородин ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2004. – 28 с.
14. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 672 с.
15. Иванов В.В. Материально-правовые и процессуальные гарантии законности привлечения к административной ответственности : дисс. на соиск. науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.В. Иванов ; Одесский национальный ун-т им. И.И. Мечникова. – О., 2001. – 192 с.